

ζάρι

Δευτέρα, 4 Ιουλίου 2016

3:13 πμ

15

Σημασία

Μικρό κυβικό κομμάτι από κόκκαλο που ρίχνεται από τους παίκτες σε τυχερό παιχνίδι που λέγεται επίσης ζάρια ή μπαρμπούτι (< Τουρκ. Barbut).

Οι αρχαίοι αστράγαλοι

άστράγαλος[τρά], ὁ· I. ένας από τους σπονδύλους, σε Όμηρ. II. το εξόγκωμα στην άρθρωση του ποδιού, Λατ. talus, σε Ηρόδ., Θεόκρ. III. πληθ. αστράγαλοι, ζάρια ή το παιχνίδι που παίζεται με τα ζάρια, σε Ομήρ. Ιλ., Ηρόδ.· αρχικά ήταν κατασκευασμένα από κόκκαλα αρθρώσεων, και ποτέ δεν είχαν περισσότερες από τέσσερις επίπεδες πλευρές, ενώ οι κύβοι είχαν έξι· έπαιζαν ρίχνοντας τέσσερις με το χέρι· η καλύτερη ρίψη (**βόλος**), όταν το κάθε ζάρι είχε διαφορετικό αριθμό, λεγόταν Άφροδίτη, Λατ. jactus Veneris· η χειρότερη, όταν όλα είχαν τον ίδιο αριθμό, Κύων, Λατ. canis (αμφίβ. προέλ.).

Ετυμολογία

Λέξη αραβική (αλ ζάχρ al-zahr) που αντικατέστησε τα κότσια και τους αρχαίους κύβους. Η ίδια λέξη στα τούρκικα είναι **zar**, πέρασε στα ελληνικά ως **ζάρι**.

Αγγεία παριστάνουν ομηρικούς ήρωες να παίζουν ζάρια. Βλ. εικ

[Αρχαίοι παίζουν ζάρια](#)

Από το ζάρι βγαίνει το Αγγλικό **hazard** = τυχαίο. Από τα 1540 απέκτησε και τη σημασία «πιθανότητα ζημίας ή βλάβης, ρίσκο» .

Σημ: **zarar** (ζαράρ) στα τούρκικα σημαίνει απώλεια και η φράση **zarar yok**, ή **zarar etmez** αντιστοιχεί προς την δικιά μας «**δεν τρέχει τίποτε**» .

Εγκυκλοπαιδικά

Το παιχνίδι θεωρείται τυχερό (Τυχηρά Παίγνια), έχει ρίσκο, και απαγορεύεται. Περισσότερα στο άρθρο μου "[Ρίσκο και Ριζικό](#)"

Τα ζάρια σαν αντικείμενο

There were among the Romans two kinds of dice, tesserae and tali, Cic. Sen. 16, 58. The tesserae had six sides, which were marked with I. II. III. IV. V. VI.; the tali were rounded on two sides, and marked only on the other four. Upon one side there was one point, unio, an ace, like the ace on cards, called canis; on the opp. side, six points called senio, six, sice; on the two other sides, three and four points, ternio and quaternio. In playing, four tali were used, but only three tesserae.

Υπήρχαν στους Ρωμαίους δύο είδη ζαριών, τις tesserae ψηφίδες και τους tali αστραγάλους, Κικέρων. Ο 16, 58. οι ψηφίδες είχαν έξι πλευρές, οι οποίες σημειώνονταν με I. II. III. IV. V. VI. ; οι Tali ήταν καμπυλωμένοι στις δύο πλευρές, και σημειώνονται μόνο για στις άλλους τέσσερις. Κατά μία πλευρά υπήρχε ένα σημείο, Unio, άσος, όπως τον άσσο για τις κάρτες, που ονομάζεται canis. Στην απέναντι πλευρά, έξι σημεία, κουκίδες που ονομάζεται Senio, six, sice , στις δύο άλλες πλευρές, τρία και τέσσερα σημεία, ternio και quaternio. Στο παίξιμο χρησιμοποιούσαν, τέσσερις Tali , αλλά μόνο τρεις tesserae.

Τις τοποθετούσαν σε ένα σκεύος κατασκευασμένο με τη μορφή ενός πύργου, με στενό λαιμό, και την ευρύτερο κάτω από πάνω, που ονομάζεται **fritillus**, **turris**, **turricula**, κλπ. Αυτό το σκεύος το ανακινούσαν, και τα ζάρια ρίχονται στην τάβλα. (η τηλία των αρχαίων ελλήνων, στα τούρκικα kumar masasi).

Αυτό ειδικό σκεύος ελέγετο **σκίραφος**, ό, ήταν ποτήρι όπου τοποθετούνται τα ζάρια για να ανακατευτούν· χρησιμοποιείται στο τυχερό παιχνίδι των ζαριών· μεταφ., απάτη, δόλος, σε Ιππώνακτα (αμφίβ. προέλ.).

They were put into a box made in the form of a tower, with a strait neck, and wider below than above, called **fritillus**, **turris**, **turricula**, etc. This box was shaken, and the dice were thrown upon the gaming-board.

Η πιο καλή ζαριά λέγονταν **Venus**, **jactus Venereus** ή **basilicus**, και ήταν (αν έπαιζαν με tesserae), τρία εξάρια ή (αν με tali) αν όλα είχαν διαφορετικό αριθμό.

Η χειρότερη ζαριά ήταν η **jactus pessimus** ή **damnosus** ή **canis** ή **canicula** , και ήταν (αν έπαιζαν με tesserae), τρεις ασοί ,ή (αν με tali) αν είχαν όλα τον ίδιο αριθμό.

Όταν ένα ζάρι ακουμπούσε στην πλευρά της τηλίας αυτό λέγονταν **rectus cadere**, ή **assistere**, Cic. Fin. 3, 16, 54, (εμείς το λέμε «καθρέφτης»), και η βολή επαναλαμβάνονταν. Όταν ρίχναμε τα ζάρια κινάνα και μια ευχή ή έλεγαν το όνομα της ερωμένης τους , οι βυζαντινοί έλεγαν «Χριστέ βοήθει» . Ο Χριστός ίσως πίστευαν ότι θα βοηθούσε γιατί ήταν του ζαριού καμένος: τα ρούχα του τα παίζανε στα ζάρια.

Τα τυχερά παιχνίδια αγορευόντουσαν από τους ρωμαϊκούς νόμους Lex Titia, Publicia και Cornelia (cf. Hor. C. 3, 24, 58), εκτός από το μήνα Δεκέμβριο στη διάρκεια του εορτασμού των Σατουρναλίων, Martialis. 4, 14, 7; 5, 85; 14, 1; Suetonius. Aug. 71; Dig. 11, 5.

Εθιμο που διατηρήθηκε ως σήμερα: η χαρτοπαιξία της παραμονής της Πρωτοχρονιάς.

Οι κυβιστές ἢ ζαριστές, **aleatores** ἢ **aleones**, θεωρούνταν ανεντιμα προσωπα την εποχη του Κικερωνα, βλ. Cic. Cat. 2, 5, 10; id. Phil. 2, 23, αν και κυβεια ηταν συνθισμενο παχνιδι (**aleae**), και οι γεροι ειδικότερα αγαπουσαν αυτό το παιχνιδι επειδη δεν χρειαζονταν σωματική καταπόνηση., Cic. Sen. 16, 58; Suet. Aug. 71; Juv. 14, 4; cf. "Jahn," Ov. Tr. 2, 471; Rupert. ad Tac. G. 24, 5: "provocat me in aleam, ut ego ludam," Plaut. Curc. 2, 3, 75.—Ludere aleā or aleam, και συχνά in aleā: "in foro aleā ludere," Cic. Phil. 2, 23, 56; Dig. 11, 5, 1: ludit assidue aleam, Poët. ap. Suet. Aug. 70: "aleam studiosissime lusit," Suet. Claud. 33; so id. Ner. 30; Juv. 8, 10: "repetitio ejus, quod in aleā lusum est," Dig. 11, 5, 4.—Hence, in aleā aliquid perdere, Cic. Phil. 2, 13: "exercere aleam," Tac. G. 24: "indulgere aleae," Suet. Aug. 70: "oblectare se aleā," id. Dom. 21: "prosperiore aleā uti," to play fortunately, id. Calig. 41.—Trop.: Jacta alea esto,ας ριχθει το ζαρι η γνωστη ρηση του ιουλιου καισαρα πριν διαβει το ρουβικωνα, Suet. Caes. 32, ubi v. Casaub. and Ruhnck.—

Charlton T. Lewis, Charles Short, A Latin Dictionary

ΕΙΚΟΝΕΣ

9245.36

ΑΖΑΡΙΑ.

Ἄζαρια. Tesseræ. Corona pretiosa. αζάρια. *Taxillus*. κύβοι. *Malaxus* in Hist. Patriarch. μιὰ γὰρ ἡμέρα ἐκαθίζετον ὁ αὐτὸς πρωτοβυστάριος μετὰ τῶν δεχόντων, καὶ ἔπαιζον τὰ αζάρια, ἤ γινον τὸ τωλῆ, καὶ παίζοντες ἀπέθεσσεν τὰ ἐπὶ τῆς αζάρια, τὰ τὰ ρήξῃ. Sed & ζάρια dicebant. truncatè. Nicetas in Isaacio & Alexio. συνεμίθουε μὲν αὐτῶν, καὶ δύο ἡμέρας πολλὰίτις ἐποὶ παίζων τὰ βλία, καὶ τὰ ζάρια. *Cyrillus* in Lexico. κύβοις, τωλίοις. κύβοι λέγονται καὶ τὰ ζάρια. ἐξ ἧ καὶ κυβιστοὶ οἱ ζαριστοί. Ergo hinc etiam, ut vides, ζαριστής. Alcator.

hazard (n.)

c.1300, from O.Fr. *hasard*, *hasart* (12c.) "game of chance played with dice," possibly from Sp. *azar* "an unfortunate card or throw at dice," which is said to be from Arabic *az-zahr* (for *al-zahr*) "the die." But this is doubtful because of the absence of *zahr* in classical Arabic dictionaries. Klein suggests Arabic *yasara* "he played at dice;" Arabic *s-* regularly becomes Sp. *-z-*. The *-d* was added in French in confusion with the native suffix *-ard*. Sense evolved in French to "chances in gambling," then "chances in life." In English, sense of "chance of loss or harm, risk" first recorded 1540s.

Pasted from <http://www.etymonline.com/index.php?term=hazard&allowed_in_frame=0>

1. unavoidable danger or risk, even though often foreseeable: The job was full of hazards.
2. something causing unavoidable danger, peril, risk, or difficulty: the many hazards of the big city.
3. the absence or lack of predictability; chance; uncertainty: There is an element of hazard in the execution of the most painstaking plans.
4. Golf. a bunker, sand trap, or the like, constituting an obstacle.
5. the uncertainty of the result in throwing a die.

6. a game played with two dice, an earlier and more complicated form of craps.
7. Court Tennis . any of the winning openings.
8. (in English billiards) a stroke by which the player pockets the object ball (winning hazard) or his or her own ball after contact with another ball (losing hazard).

Το λατινικό αντίστοιχο του ζαριου είναι η **āleā** , ae, σκοτεινής ετυμολογίας. Ο Curtius βεβαιώνει την ύπαρξη μια σκοτεινής σχέσης με λέξεις σχετικές με το κόκκαλο Sanscr. asthi; Zend, aṣti; Gr. ὀστέον; Lat. os (ossis).

Πβλ. Την φάση της αργκό «Σπάσ' τα κόκαλα και ξαναρίχτα» που σημαίνει κυριολεκτικώς μεν «ξαναρίξε τα κοκάλινα ζάρια» , μεταφορικώς δε «επανάλαβε αυτό που είπες» .

Μια ερμηνεία δίνει ο ROBERT MALTBY

alea, -ae/. 1SID. orig. 18,60 alea, id est lusus tabulae, inventa a Graecis in otio Troiani belli a quodam milite Alea nomine, a quo et ars nomen accepit, thes. gloss.

Alea, -ae m. (nom. vir.), vide alea.

190392926 A Lexicon of Ancient Latin Etymologies-1991 ROBERT MALTBY

Άλλη μια εκδοχή εκ του αρχαίου ελληνικού ρήματος **αλέω** , που σημαίνει άλεσμα, κοπάνισμα, εκχύμωση, ξεζούμισμα.

άλέω[ᾶ], παρατ. ἤλουν, αόρ. ἀ' ἤλεσα, Επικ. ἄλεσσα, παρακ. ἀλήλεκα — Παθ. παρακ. ἀλήλεσμαι ἢ -εμαι· αλέθω, συντριβῶ, τρίβω, κοπανίζω, σε Ομήρου Οδύσσεια . (Από τη VΑΛ προήλθαν επίσης τα ἀλήθω, ἀλείατα, ἄλευρον, ἄλως, ἄλωή).

Αν το συνδέσουμε το αλέω με το ζάρι το κοινό σημείο είναι η κίνηση της παλάμης για την ανατάραξη των ζαριών , παρόμοιο με την κίνηση του ανδρικού αυνανισμού και του κοπανισμα στο γουδί πβ. και το Δημοτικό άσμα "Πως το τρίβουν το πιπέρι του διαόλου οι καλόγεροι" που αδόμενον συνοδεύεται και υπό της αντιστοίχου χειρονομίας.

Η κυβεΐα

Το τυχερό παιγνίδι με τα ζάρια λέγονταν από τους αρχαίους **κυβεία**, το μεσαίωνα **ζάρια** και ο παίκτης **ζαριστής**, κν. **μπαρμπούτι** . Πβλ. Ιουλιου Καίσαρος **ἀνερρίφθω ο κύβος** = ας ριχθεΐ το ζάρι, στα λατινικά **jacta esto alea**, Μενανδρος.65.4, Πλούταρχος -Βίοι παράλληλοι-Κ αΐσαρ) που κακώς μεταφέρθηκε ως **alea jacta est** = [ερρίφθη ο κύβος](#).

Υπήρχαν ειδικοί χώροι όπου παίζονταν τα ζάρια. Οι λεγόμενες μπαρμπουτιέρες (κατά το γκαρσονιέρες). Μετά την απαγόρευση τους οι ζαριστές , κατά κανόνα άνθρωποι του υποκόσμου, παίζαν σε οποιοδήποτε μέρος.

Το ότι η κυβεία ήταν διαδεδομένη και στους κληρικούς (όπως και οι περισσότερες επονεΐδιστες πράξεις των λαϊκών) αποδεικνύεται από τον κανόνα μβ' και μγ' των Αποστόλων

Καγὼν μβ. καὶ μγ' τῶν Ἀποστόλων.
 Ἐπίσκοπος, ἢ Πρεσβύτερος, ἢ Διάκονος **κύβοις** σχολάζων καὶ
 μέθαις, ἢ παυσάσθω, ἢ καθαιρείσθω. Εἰ δὲ Ὑποδιάκονος, ἢ Ἀνα-
 γνώστης, ἢ Ψάλτης, ἀφοριζέσθω.

Στην σημερινή αργκό τα ζάρια λέγονται και **κόκκαλα** γιατί συνήθως είναι κοκάλινα ή γιατί αρχικά η κυβεία γίνονταν με κότσια που είναι **κόκκαλα**. ^{216.241}

Πβλ. ΦΡ «σπασ' τα κόκκαλα και ξαναρίχτα» άκυρη βολή ζαριών (μπορει καποιο ζάρι να σταθηκε

πλαγιαστό: "**καθρέφτης**". Τότε η ζαριά (ή **κοκκαλιά**)^{216.241} πρέπει να επαναληφθεί.
Μεταφορικά η φράση σημαίνει "*ξαναπές αυτό που είπες*".

Το ρίξιμο των ζαριών λεγεται **ζαριά**. (όπως φτυάρι φτυαριά, τσεκουρι τσεκουριά, σπαθί σπαθιά).
Υπάρχουν καλές και κακές ζαριές.

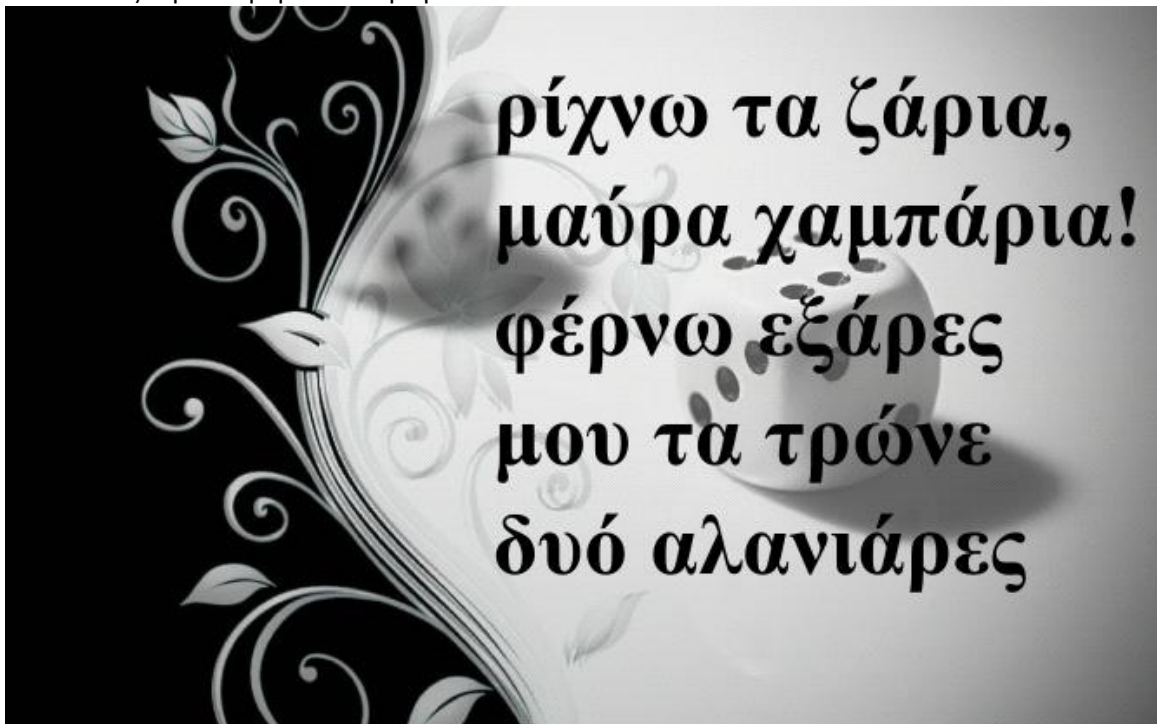
Πβλ. Το τραγουδάκι με το σχετικό παράπονο

*Για μας τα ντορτια¹ κι' οι διπλές
Και γι' άλλους οι εξάρεις²*

και άλλο με την σχετική παράκληση

*Ριξε μια ζαριά καλή
Και για μένα θρέ ζωή.*

1. Ντόρτια = τεσσάρεις από το τουρκικό dört = τέσσερα κακές ζαριές. Οι Ρωμαίοι τις έλεγαν canis ή canicula δηλ σκύλος ή σκυλάκι. Ο σκύλος συχνά χρησιμοποιείται για να προσδώσει υποτιμητικό χαρακτήρα: σκυλομούρης, σκυλόσοφος, σκυλόφαγο, σκυλίσια ζωη κλπ.
2. Οι εξάρεις είναι η καλύτερη ζαριά στο μπαρμπούτι. Οι Ρωμαίοι την έλεγαν ριζιά της Αφροδίτης (jactus Venerius < Venus). 9468. [165]
Δηλαδή η ζαριά που φέρνει την ικανοποίηση όπως η εκσπερμάτωση κατά τον αυνανισμό.
Σύγκρινε την παλινδρόμηση της παλάμης κατά την ρίψη των ζαριών.
Αλλά και τα κέρδη του ζαριού είναι συνήθως **ανεμομαζώματα διαβολοσκορπίσματα** όπως λειο ο λαός. Πβλ. το ρεμπέτικο τραγουδι

Αντίθετα οι Έλληνες την καλή ζαριά την έλεγαν **Μίδα** (από το βασιλέα Μίδα που ο,τι έπιανε γίνονταν χρυσός.)

II. the luckiest throw of the dice, which (with the Greeks) was when the numbers were all different, = Ηρακλής, Eub.58.

οὗτος, οὐκ ἂν εἶποις, ὃ γέ τοῦτο πρῶτον ὑπῆρχεν
ὃ πολλοῖς πάνυ γλιχομένοις μόλις ἂν γένοιτο
παρὰ τῆς Τύχης· λέγω δὲ ὁμιλίας ἀξιοθῆναι καὶ
ἑστίας κοινωνῆσαι καὶ εἰς τὴν πρώτην οἰκίαν τῶν (20)
ἐν τῇ Ῥωμαίων ἀρχῇ καταδεχθῆναι· τοῦτο γὰρ
ὑπὲρ τὰ Κροίσου τάλαντα καὶ τὸν Μίδου πλοῦ-
τον, εἰ σωφρονεῖν οἴσθα. ἰδὼν δὲ πολλοὺς τῶν
εὐδοκίμων ἐθελήσαντας ἂν, εἰ καὶ προσδιδόναι
δέοι, μόνης τῆς δόξης ἔνεκα συνεῖναι τούτῳ καὶ (25)
ὄρασθαι περὶ αὐτὸν ἐταίρους καὶ φίλους εἶναι
δοκοῦντας, οὐκ ἔχω ὅπως σε τῆς εὐποτίας μακα-

Αρχαίοι παίζουν ζάρια

Παροιμίες

Αεὶ γὰρ εὐ πῖπτουσιν οἱ Διὸς κύβοι:

Πάντα λοιπὸν ὁ Δίας ρίχνει καλὴς ζαριῆς:

Για ὅσους ζουν σε ολοκληρωμένη ευτυχία· ἀκόμη γι' αὐτοὺς που
τιμωνται καὶ το ἀξίζουν.

Ἐπί τῶν εἰς πάντα εὐδαιμονούντων · ἐπί των ἀξίως τιμωμένων.

ΝΙΚΟΣ ΜΟΥΛΑΚΑΚΗΣ -ΑΡΧΑΙΕΣ ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΠΑΡΟΙΜΙΕΣ - ΕΠΙΚΑΙΡΟΤΗΤΑ -1996

Τα ζάρια ἢ κύβοι

Canicula σημαίνει μεν "Ἀστερισμός του Κυνός" ἀλλὰ καὶ τὴ χειρότερη ζαριά. (βλ. canicula and
alea): "damnosi," Prop. 4 (5), 8, 46. Ov. Tr. 2, 474: "canem mittere," Suet. Aug. 71; cf. Isid. Orig. 18,
65.—

Πβλ. Κακοχαρακτηρισμούς με βάση το σκυλί ἔχουμε πολλούς:

- Σκυλομουρης
- Σκυλίσια ζωή
- Σκυλόσοφος
- Σκυλοβαριέμαι
- Σκυλομετανοιώνω
- Κοπρόσκυλο

- Κυνικός
- Κυνικά καύματα. Canicular days
- Κανάριοι Νήσοι

Κακή ζαριά

Ο Αυτοκράτωρ του Βυζαντίου ο Ζήνων (474-475 & 476-491) συνήθιζε να παίζει τάβλι (Tabula, πολύ παρόμοιο με το σύγχρονο παιχνίδι). Κάποτε του έτυχε ένα ζάρι τόσο κακό, που έβαλε να γράψουν ένα επίγραμμα γι' αυτό, ώστε να απαθανατιστεί η ατυχία του (στο τάβλι). Το επίγραμμα αυτό διασώθηκε σε μεταγενέστερα συγγράμματα, πράγμα που έκανε δυνατή την αναπαράσταση του παιχνιδιού κατά τον 19ο αιώνα.

Η πιο διάσημη ζαριά

Μία από τις θρυλικές ιστορικές φράσεις είναι και: «**ο κύβος ερρίφθη**» ή όπως λέγεται ότι ειπώθηκε στα λατινικά: *alea jacta est* ή *jacta alea est*.

Την περιώνυμη αυτή φράση αναφέρει ο Σουητώνιος στο έργο του "Βίος του Καίσαρος, (Suetonius, Vita Divi Iulii, 121 CE, 33)". Θεωρείται ότι την αναφώνησε ο Ιούλιος Καίσαρ προετοιμαζόμενος να διασχίσει τη γέφυρα του ποταμού Ρουβίκωνα.

Σύμφωνα με τη ρωμαϊκή νομοθεσία, κάθε στρατηγός που πλησίαζε στην Ιταλία από Βορρά έπρεπε να διαλύσει τον στρατό του προτού διασχίσει τη γέφυρα του ποταμού αυτού, ο οποίος αποτελούσε το φυσικό βόρειο σύνορο μεταξύ της κυρίως Ιταλίας και των βορείων επαρχιών. Ο νόμος αυτός αποσκοπούσε στην προστασία της δημοκρατίας της Ρώμης από εσωτερικούς στρατιωτικούς κινδύνους: οι παραβάτες στρατηγοί και οι άνδρες τους εθεωρούντο ένοχοι εσχάτης προδοσίας και ιεροσυλίας, κάτι που επέσυρε την ποινή του θανάτου.

Ο Καίσαρ, ο οποίος φυσικά γνώριζε τον νόμο, αμφιταλαντεύθηκε για μεγάλο χρονικό διάστημα προτού αποφασίσει να διαβεί τον Ρουβίκωνα με συντεταγμένο στρατό.

Τέλος άφησε το θέμα στην τύχη λέγοντας στα Ελληνικά «ας ριφθει το ζαρι» ή στα αρχαία: «**Ανερριφθω κυβος**». (2)

Έτσι έμεινε η φράση αυτή παροιμιώδης, να λέγεται σε περιπτώσεις που μετά από πολλές σκέψεις

και αμφιταλαντεύσεις λαμβάνεται οριστική απόφαση με πλήρη επίγνωση των συνεπειών που μπορεί να προκύψουν και την ανάγκη αντιμετώπισης αυτών.(2)

Θεωρείται ότι η φράση ανήκει αρχικά στον Μένανδρο, αγαπημένο ποιητή του Καίσαρα, και εμφανίζεται σε ένα στίχο του στην "Άρρηφόρω" (Δειπνοσοφισταί, 13-8).

Ο Πλούταρχος αναφέρει, για το συγκεκριμένο περιστατικό: "Ελληνιστί πρὸς τοὺς παρόντας ἐκβοήσας, «**Ἀνεῤῥίφθω κύβος**», διεβίβαζε τὸν στρατόν." (προστακτική σε γ' πρόσωπο, του ρήματος ἀναρρίπτομαι) .

Ο βεζύρης ἢ τα κότσια.

Το παιχνίδι ήταν απλό και για να παιχθεί χρειαζόμασταν **ένα κόκαλο** από τα κατσικί ή αρνί και δύο ξύλα. Το κότσια μπορούσε να σταθεί στις τέσσερις πλευρές του. Η μια πλευρά ήταν ο Βασιλιάς₄, ή άλλη ο Βεζύρης₃, η άλλη μια λακουβίτσα₂ και η αντίθετή της₁. Το ένα ξύλο ήταν ο Βασιλιάς και το άλλο ο Βεζύρης.

★ Καθόμασταν γύρω γύρω και κάθε παιδί πετούσε το κόκαλο . Αν έπεφτε η μεριά του Βασιλιά το παιδί έπαιρνε το ξύλο που συμβόλιζε το Βασιλιά ,αν έπεφτε η μεριά του Βεζύρη έπαιρνε το ξύλο που συμβόλιζε το Βεζύρη. Το παιδί που κρατούσε το ξύλο Βασιλιά, έδινε διαταγές. Οι διαταγές δινόντουσαν στο Βεζύρη ,που έπρεπε να τις εκτελέσει. Συνήθως οι διαταγές ήταν πόσες ξυλιές θα έδινε στα άλλα παιδιά.. Ο Βεζύρης εκτελούσε πιστά τις διαταγές του Βασιλιά. 5 πιρουνάτες ,10 σκαφτές ,8 απαλές κλπ. όποιο παιδί έριχνε το κότσια και του έπεφτε η λακουβίτσα₂, αυτό έτρωγε τις ξυλιές. Αν έπεφτε η αντίθετη μεριά₁, η σειρά περνούσε ανώδυνα. Κάθε φορά που έριχνε ένα παιδί το κότσια και του έπεφτε κάποια πλευρά του ,άλλαζαν και οι ρόλοι. Εκεί που ήσOUNA Βασιλιάς και έδινε διαταγές για να φάνε οι άλλοι ξύλο , μπορούσε να τρως εσύ το ξύλο ,γιατί θα σου έπαιρνε κάποιο άλλο παιδί τα πρωτεία. Έπρεπε λοιπόν να είσαι προσεκτικός και συνετός ,γιατί θα απολάμβανες τους καρπούς των διαταγών σου. Διασκεδαστικό ,διδακτικό αλλά και σκληρό παιχνίδι ,μονοπωλούσε όμως αρκετές στιγμές τη ζωή μας. Η απαρχή του βρίσκεται στην Τουρκοκρατία. Οι βυζαντινοί και κότσια έπαιζαν και ζάρια. Ωστόσο δεν ανευρίσκουμε πλήρεις περιγραφές για τον τρόπο με τρύπιο έπαιζαν αυτά τα παιχνίδια.

Αυτός που **είχε τα κότσια**, δηλ. είχε καλό χέρι, τύχη στα κότσια ήταν θαρραλέος, τολμητίας. Η φράση είναι επηρεασμένη από το χαρτοπαίγνιο. Εκεί η έκφραση **έχει καλό χαρτί** έχει λογική συνέπεια διότι ο τολμών γνωρίζει τα χαρτιά του. Στο ζάρι, κότσια και αστράγαλους το αποτέλεσμα είναι άγνωστο και αβέβαιο. Μπορούμε να πούμε **δεν τον θέλει το ζάρι**, για κάποιον που δεν έχει τύχη όχι όμως να προϋποθέσουμε ότι έχουμε τα κότσια, ότι θα φέρουμε κερδοφόρα βολή.

Πάντως η φράση «**έχει τα κότσια**» κατάντησε να σημαίνει έχει τις σωματικές και πνευματικές ικανότητες για την εκτέλεση κάποιας εργασίας.

Ορισμένοι σχέσηισαν το ρήμα **κοτέω** (τολμώ) με τα κότσια. Πχ. **Ελα να μετρηθούμε, αν κοτας**.

κοτέω, μτχ. παρακ. κεκοτηώς — Μέσ., κοτέομαι, Επικ. μέλ. κοτέσσομαι, γ' ενικ. αορ. α' κοτέσσατο· (κότος)· κρατώ κακία σε κάποιον, με γεν. άπάτης κοτέων, οργισμένος με το τέχνασμα,

σε Ομήρου. Ιλιάδα.· απόλ., είμαι θυμωμένος, σε Όμηρο. Ο κότος είναι η οργή. Ο δε οργισμένος, τολμά μέσα στην παραφορά της οργής του έτσι το αρχαίο κοτέω έγινε το μεσαιωνικό και ΝΕ κοτώ.

Ο Τριανταφυλλίδης το συνδέει με το **κότος**

κότος ο. Ζάρι· τυχερό παιχνίδι με ζάρια· (εδώ) τύχη: (Γλυκά, Στ. 371)· φρ. κατεβαίνω το (του) «**κόττου βόλου**» = «τα παίζω όλα για όλα», «τα παίζω όλα σε μια ζαριά»: (Προδρ. IV 491 χφφ ΡΚ κριτ. υπ). [άγν. ετυμ. Η λ. τον 6. αι. και σήμ. ιδιωμ. (Κουκ., ΒΒΠ΄ Α (I) 204 σημ. 8]

Το μπαρμπούτι

Μπαρμπούτι : τυχερό παιχνίδι με ζάρια. Στά παλιά χρόνια έπαιζαν ζάρια ενώ τό τάβλι, τό παιχνίδι πού συνδυάζει το ρίσκο με τή δεξιοτεχνία, τό συνήθιζαν οί άνθρωποι της παραγωγής καί τής ανταλλαγής, οί νταήδες, τά μέλη τής παζαρίτικης πολιτοφυλακής, συνήθιζαν νά παίζουν μπαρμπούτι, παιγνίδι πού δέν είχε καμία σχέση με τή δεξιοτεχνία, παρά μόνο μέ τό ρίσκο. Καί εμείνε μέχρι σήμερα τό παιχνίδι των ανθρώπων τής πιάτσας πού είναι εξοικειωμένοι μέ τή διακινδύνευση.

216

το μπαρμπούτι από το τουρκικό *barbut* < βενετικό *barbùt* < ιταλικό *barbuto* < λατινικό *barba* = γένι, γενειάδα.

Η μπαρμπούτι (κράνος του 1400-1500 μΧ) δεν είναι άσχετη με την λέξη [μπαρμπούτσαλα](#) ούτε άσχετη με το *barbut* κν μπαρμπούτι, τα ζάρια, αφού από την εποχή του Ομήρου έβαλον κλήρο μέσα στα κράνη τους οι στρατιώτες.

Κράνος με καλυμμένες τις παρειές, την περιοχή της γενειάδας, εξ ου και το όνομα.

πβ. βαρβάτος =ο γενειοφόρος, μτφ. Ο ένορχις άνδρας, ο μη ευνούχος και κατ' επέκταση ο ικανός, γενναίος.

Συνώνυμο κουμάρι =παιχνίδι με τα ζάρια από το τουρκικό *kumar*.

κουμάρι σημαίνει επίσης ενα δοχείο για νερό, κν μαστραπάς (τουρκικό. *maşgara*). Ο μως ετυμολογείται από το κουκουμαριον [μσν. κουκουμάριον υποκοριστικό του ελληνιστικού ή κούκουμ(α) -άριον (< λατ. *cucuma*)]

Τό τοῦ θερμοῦ ἀγγεῖον, ὄπερ εἴωθεν ὁ ἐπιχώριος διάλεκτος Κουκούμιον καλεῖν,

Du Cange

Τραγούδια

Ρίχνω **ζάρια** φέρνω άσσοι άνιντε με μπλοκάρανε οι [μπάτσοι](#)

ρίχνω ζάρια φέρνω εξάρες, μας τα φάγανε οι αλανιάρες

Ρίχνω **ζάρια** φέρνω ντόρτια άνιντε μπρος στις γκόμενας την πόρτα

ρίχνω **ζάρια** φέρνω εξάρες μας τα φάγανε οι αλανιάρες

Κάθε μέρα στο **μπαρμπούτι** μου τη φέρνουν μπαλαμούτι

στο **μπαρμπούτι** στο **μπαρμπούτι** μου τη φέρνουν μπαλαμούτι

Αρχινάτε και κουνάτε και ποτέ μη σταματάτε

με τα **ζάρια** στ' ασπροκούτι κι αρχινάτε το **μπαρμπούτι**

Το **μπαρμπούτι** και το **ζάρι** μ' έφεραν σ' αυτό το χάλι
πόκα και **μπαρμπούτι** μου τη φέρνουν **μπαλαμούτι**

Την νταμίρα, την νταμίρα μου την έμαθε μια χήρα
μ' έκανε και αλανιάρη, χασικλή και κουρελιάρη

Σε άλλη έκδοση

Ρίχνω τα ζάρια
Μαύρα χαμπάρια!
Φέρνω εξάρες
μου τα τρώνε
δυο αλανιάρες.
Ρεμπέτικο του 1922

Βλέπε και ... άκουσε το Ρεμπέτικο του 1928 απ' όπου διαφαίνεται ότι το '28 η δίωξη του μπαρμποουτιού είχε ήδη αρχίσει

Τούτοι οι μπάτσοι που 'ρθαν τώρα
Τι γυρεύουν τέτοιαν ώρα ;
Έρθανε να μας ρεστάρουν(*)
και τα ζάρια να μας πάρουν.
Μάγκες **πιάστε τα γεφύρια**
Μπάτσοι κλάστε μας τ' αρχίδια

ΗΧΗΤΙΚΟ

<http://youtu.be/ft2mqDsjFr>

(*) αρεστάρουν από το ιταλικό arrestare συλλαμβάνω.

Τα γεφύρια είναι συνήθως γεφύρια για ξεροπόταμα, οι καμάρες τους ήταν πρόσφορα στέκια-μπαμπουτιέρες για τους μάγκες, τους λάτρεις του μπαρμποουτιού.

Υποσημειώσεις

1

Ρουβίκων (Rubico) είναι το λατινικό όνομα ενός μικρού ποταμού στη βόρεια Ιταλία (περιοχή Emilia-Romagna) που χυνόταν στην Αδριατική θάλασσα. Κοντά στο Αρμινιο το σημερινό **Φιουμιτσίνιο (fiumicino)** υποκοριστικό του **fiume** ποταμι, δηλ. ποταμάκι) όπως και το πρώτο αεροδρόμιο της Ρώμης.

Στη ρωμαϊκή εποχή, κατά τη περίοδο της δημοκρατίας, ο νόμος απαγόρευε στους Ρωμαίους στρατηγούς να τον διαβούν με τις λεγεώνες τους. Το μέτρο αποσκοπούσε στο να αποτρέψει την είσοδο στρατού στην Ιταλία, επομένως και το ενδεχόμενο πραξικοπήματος ή εμφυλίου πολέμου.

Όταν ο Ιούλιος Καίσαρ το 49 π.Χ. αποφάσισε να τον περάσει, πριν συγκρουστεί με τον Πομπήιο, αναφώνησε την περίφημη ιστορική φράση "**Ο κύβος ερρίφθη**" (alea jacta est).

Η φράση "**διέβη τον Ρουβίκωνα**" αναφέρεται σε ανθρώπους που εν γνώσει τους λαμβάνουν μια ριψοκίνδυνη απόφαση χωρίς επιστροφή.
Αυτά τα λενε οι «καλαμαράδες» εγώ όσες φορές έχω ακούσει τη φράση ήταν έτσι **«αυτός πλέον διέβη τον Ρουβίκωνα»** και είχε την έννοια «σωθήκαν τα ψωμιά του», «οι μέρες του είναι μετρημένες» που έχει περισσότερο την έννοια του επικειμένου και αναπόδραστου πεπρωμένου, χωρίς όμως την έννοια λήψης ριψοκίνδυνης απόφασης.

Στα αγγλικά **crossing the Rubicon** σημαίνει το σημείο χωρίς επιστροφή.
Ανάλογες χρήσεις έχει και η φράση στα ιταλικά και τα γαλλικά.

2

Αν δεχθούμε τα οσα λέει ο Πλουταρχος την φραση την ειπε ο Σουητωνιος μεταφραζοντας με τα φτωχα ελληνικά του το **«ανερριφθω κύβος»*** του Καισαρα., που προφερθηκε στα Ελληνικα και που σημαίνει **ας ριχθει κύβος** όπως λέμε σήμερα:

- «ας γινει ότι θελει η τυχη»
- «ας γινει ο,τι είναι να γινει» ,
- η το της Κρατησίκλειας «ως **αν ο δαιμων διδω**» **,
- «ο,τι θελει ο θεός» ,
- «ο,τι βρέξει ας κατεβάσει».

Δεν είπε ο Κάισαρ «εριφθη ο κύβος» που θα σήμαινε ότι είχε μια ένδειξη για το τι θα γίνει, αλλά είπε «ας ριχθει το ζάρι». Δηλαδή απλά άφησε το θέμα στην τύχη. Στην ουσία γνωρίζοντας τις συνέπειες, αλλά πιστεύοντας στην καλή του τύχη, άφησε το θέμα σε αυτήν .

Από τη φράση ο Πλουτάρχου την χαρακτήρισε ως «τὸ κοινὸν τοῖς εἰς τύχας ἐμβαίνουσιν ἀπόρους καὶ τόλμας προοίμιον» αναφερόμενος σε κάποια άγνωστη ρήση της τότε ομιλούμενης . Όπως δηλαδή συνηθίζουν να λένε αυτοί που βρίσκονται σε αδιέξοδο . Αυτό ερμηνεύει γιατί ο Κάισαρ είπε αυτή τη φράση στα ελληνικά: ήταν μια γνωστή παροιμιώδης ρήση, παρμένη από τον Μένανδρο, μια φράση κλισέ. Όπως εμείς σήμερα λέμε «σερσέ λα φάμ» και όχι «αναζητήσατε τη γυναίκα» .

Η ορθή μετάφραση θα ήταν **alea jacta esto** . Κανείς όμως δεν διόρθωσε τον Σουητώνιο.

Το ζάρι είναι σύμβολο του τυχαίου, και επομένως όταν ακόμη το ζάρι δεν έχει ρίχτει τίποτε δεν είναι γνωστό.

*)

ἀναλογιζόμενος ἡλικῶν κακῶν ἄρξει πᾶσιν ἀνθρώποις ἡ διάβασις, ὅσον τε λόγον αὐτῆς τοῖς αὔθις ἀπολείψουσι. **τέλος δὲ μετὰ θυμοῦ τινος ὡσπερ ἀφείς ἑαυτὸν ἐκ τοῦ λογισμοῦ πρὸς τὸ μέλλον, καὶ τοῦτο δὴ τὸ κοινὸν τοῖς εἰς τύχας ἐμβαίνουσιν ἀπόρους καὶ τόλμας προοίμιον ὑπειπὼν «ἀνερρίφθω κύβος»** ὥρμησε πρὸς τὴν διάβασιν, καὶ δρόμῳ τὸ λοιπὸν ἤδη χρώμενος, εἰσέπεσε πρὸ ἡμέρας εἰς τὸ Ἀρίμινον, καὶ κατέσχε. λέγεται δὲ τῆ προτέρᾳ νυκτὶ τῆς διαβάσεως ὄναρ ἰδεῖν ἔκθεσμον· ἐδόκει γὰρ αὐτὸς τῆ ἑαυτοῦ μητρὶ μείγνυσθαι τὴν ἄρῆτον μίξιν.

Πλουτάρχου - Βίοι παράλληλοι - Κάισαρ 32.

[wikisource](#)

Τέλος με πάθος και αφου παρατήρησε κάθε σκέψη και ρίχτηκε κατά κάποιο τρόπο στο μέλλον, είπε τη συνηθισμενη ρήση αυτών που είναι σε αδιέξοδο και τολμούν : «ας ριχθει ο κύβος».

Ο Κάισαρ αποφασίζει Ο ΙΔΙΟΣ να ρίξει το ζάρι, να παίξει το παιχνίδι. Αντιθέτως ετσι όπως το λέμε τώρα είναι σαν κάποιος άλλος να αποφάσισε για αυτόν.

**)βλ. το ποιημα του Κ. Π. Καβάφη
«Άγε, ω βασιλεύ
Λακεδαιμονίων, όπως, επάν έξω
γενώμεθα, μηδείς ίδη δακρύοντας
ημάς μηδέ ανάξιόν τι της Σπάρτης

ποιούντας. Τούτο γαρ εφ' ημίν μόνον·
αι τύχαι δε, όπως **αν ο δαίμων διδώ**, πάρεισι».

Δηλαδή:

«Έλα, βασιλιά των Λακεδαιμονίων, ώστε, όταν βγούμε, κανείς να μη μας δει δακρυσμένους ή να κάνουμε κάτι ανάξιο της Σπάρτης. Τούτο μόνο είναι στο χέρι μας. Όσο για τις τύχες μας, μας παραστέκουν **όπως δώσει ο θεός.**»

[περισσότερα ...](#)

3

Το μπαρμπούτι

“κλήρον έσημήναντο έκαστος, έν δ' έβαλον κυνέη” Ιλιάδα .7.175 και “κλήρους έν κυνέη χαλκήρεϊ πάλλον” 3.316,

Που σημαίνει ότι οι κληροί εμπαιναν σε κρानος (κυνέη) , επαλλοντο (ταρακουνιώντουσαν) και ριχνοντουσαν εξω. Αυτό γινονταν για να αποφευχθουν οι λαθροχειριες. Αναλογο ειδικο δοχειο υπρχει και σημερα βλ. εικόνα.

Ένας απόγονος του Κορινθιακού κράνους [εικ. 1] ήταν η μεσαιωνική **barbuta** [εικ.2] ένα είδος κράνους χωρίς λοφίο αλλά με **barbozza**, δηλαδή προστατευτικό των παρειών και της σιαγόνας όπου φύεται η γενειάδα : **barba**.

Το μπαρμπούτι προήρθε από αυτό το κράνος μέσω του τουρκικού **barbut** που το τουρκικό ετυμολογικό λεξικό [Nisanyan Sozluk](#) παραδέχεται ότι έχει Ιταλική προέλευση.

Βιβλιογραφία

9245

Τίτλος: Ioannis Meursi Glossarium graeco-barbarum

Συγγραφέας: Johannes Van Meurs

Εκδότης: Basson

9886

Συγγραφέας: ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΣ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ: ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΡΙΖΟΣ ΡΑΓΚΑΒΗΣ

Τίτλος: ΒΙΟΙ ΠΑΡΑΛΛΗΛΟΙ - ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ—ΙΟΥΛΙΟΣ ΚΑΙΣΑΡ—ΦΩΚΙΩΝ-ΚΑΤΩΝ.

Τόμος: 7ος και 8ος

Εκδότης: ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΚΟΡΟΜΗΛΑΣ

Έτος: 1865

Άρη Στουγιαννίδη

[τούτοι οι μπάτσοι που ήρθαν τώρα ...](#) δημοσίευσμά μου στο Scribd